

Губеладзе Ірина Гурамівна

кандидат психологічних наук, докторант,

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,

Київ, Україна

ORCID ID 0000-0001-8023-6408

ResearcherID J-5910-2017

iryagubeladze@gmail.com

ПОЧУТТЯ ВЛАСНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ

У статті концептуалізується поняття “почуття власності”, обґрунтовуються умови його актуалізації чи деактуалізації. Почуття власності визначається як суб’єктивне емоційне переживання людини щодо належності їй певних об’єктів власності, що відображає зміст та значення, яке мають для неї реальні або абстрактні, конкретні або узагальнені об’єкти власності, тобто все те, що можна назвати своїм. Платформою, де проявляється почуття власності, є психологічний простір особистості, що охоплює комплекс фізичних, соціальних і суто психологічних явищ, з якими людина себе ототожнює. Переживання почуття власності може як сприяти формуванню відповідальності і розвитку ціннісно-сислової сфери, так і мати негативні наслідки, такі як почуття переживання особистої втрати, міжособистісний конфлікт, небажання приймати поради та опір змінам. Визначено функції, які виконує почуття власності як соціально-психологічний феномен у структурі особистості, а саме сигнальну, координувальну, мотиваційну, оцінювальну і експресивну. Визначено три способи актуалізації формування і реалізації почуття власності: контроль, інтимне пізнання та самоінвестування своїх сил, знань, зусиль щодо об’єкта власності. Реалізація почуття власності залежить від змісту як економічних, так і неекономічних соціальних практик, соціальної цінності власності, соціально-культурних традицій співпраці та конкуренції у взаємодії, особливостей міжособової взаємодії з привласнення. Сформульовано найбільш придатні для операціоналізації і діагностики показники прояву почуття власності, які можуть бути покладені в основу його емпіричного дослідження серед різних категорій населення і суспільства в цілому: прояв почуття власності щодо різних сфер психологічного простору особистості (тіло, територія, гроші, особисті речі, часовий режим, соціальні зв’язки, смаки, цінності, ідеї, віртуальний простір особистості), модальність, інтенсивність, тривалість, глибина, рівень усвідомленості, складність, різні умови виникнення, виконувані функції залежно від ситуації, форми прояву.

Ключові слова: власність; почуття власності як соціально-психологічний феномен; психологічна власність; потреба у власності.

SENSE OF OWNERSHIP AS A SOCIO-PSYCHOLOGICAL PHENOMENON: CONCEPTUALIZATION OF THE IDEA

Iryna H. Hubeladze

Ph. D. in Psychology, Doctorate Student,

Institute for Social and Political Psychology,

National Academy of Educational Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ORCID ID 0000-0001-8023-6408

ResearcherID J-5910-2017

iryagubeladze@gmail.com

Abstract. The article deals with a “sense of ownership” concept. Conditions for its actualization or deactivation are substantiated. Sense of ownership is defined as a subjective emotional experience of a person regarding the belonging to him/her of certain targets of ownership. It reflects the meaning and content which real or abstract, concrete or generalized targets of ownership have, that is all can be called as “my” or “our”. Individual psychological space is a platform where a sense of ownership can be manifested. And it includes a complex of physical, social and purely psychological phenomena with which a person identifies ownself. The experience of ownership feeling can both contribute to the formation of responsibility and development of value-semantic sphere and have negative consequences, such as a feeling of personal loss, interpersonal conflict, reluctance to accept advice and resistance to change. Sense of ownership as a social-psychological phenomenon in the structure of personality can perform signaling, coordinating, motivational, evaluative and expressive functions. Three ways of actualizing the formation and realization of a sense of ownership are identified: control, intimate knowledge,

and self-investing of their forces, knowledge, efforts due to the target of ownership. The realization of a sense of ownership depends on the content of both economic and non-economic social practices, the social value of the property, socio-cultural traditions of cooperation and competition in interaction, features of interpersonal interaction with appropriation. The most suitable for operationalization and diagnostics indicators of the sense of ownership manifestation are formulated. They can be used for empirical research among various categories of population and, generally, society: sense of ownership manifestation in various areas of individual psychological space (body, territory, money, personal things, scheduling, social relations, values, ideas, personal virtual space), modality, intensity, duration, depth, level of awareness, complexity, different conditions of origin, functions performed depending on the situation, forms of manifestation.

Key words: ownership; sense of ownership as a socio-psychological phenomenon; psychological ownership; need for property.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями.

Власність є системотвірним чинником економічних відносин, у чому однак як психологи, так і економісти. А отже, у полі зору їхніх досліджень перебувають явища, які в той чи інший спосіб пов'язані з власністю, потребою у власності або почуттям власності: психологія підприємця як активного економічного суб'єкта і власника; залежність між почуттям власності і ставленням працівника до праці; психологія реклами і споживацької поведінки, що будується на потребі у володінні речами і їх привласненні, тощо.

Незважаючи на усепроникність власності у людське життя і поведінку, у сучасній соціально-психологічній науці робіт, присвячених проблемі власності, почуття власності, порівняно небагато, оскільки аналіз її соціально-психологічної природи розпочався не так давно.

Науковці визнають, що власність є вихідним і головним поняттям економічної психології, й обґрунтовують доцільність та необхідність вивчення психології власності. Разом з тим на сьогодні бракує не тільки емпіричних досліджень у цьому напрямі, а й концептуальної розробленості феномену почуття власності. Проблема виникнення та реалізації почуття власності в сучасній психологічній науці ще не знайшла свого спеціального формулювання і відображення. Унаслідок складності і практичного значення це питання вимагає комплексного, міждисциплінарного розгляду і передбачає науковий пошук не тільки на теоретичному, а й на емпіричному і прикладному рівнях.

Однак почуття власності не може залишатися виключно в площині інтересу економічної психології. Науковцями доведено, що власність фактично є продовженням особи, а почуття власності стає частиною самосвідомості особи. А це зі свого боку, визначає соціально-психологічний контекст взаємодії суб'єктів, що реалізується в соціальних практиках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виокремлення нерозв'язаних частин загальної проблеми. Власність відіграє важливу роль у повсякденному житті людей, впливаючи на сприймання та оцінювання особою самої себе та інших людей, формуючи складну систему соціальних символів, що несуть інформацію про їхніх власників. Наприклад, у власності знаходять відображення не тільки особистісні якості індивіда, а й групи, до якої він належить, її загальний соціально-економічний стан. Люди не лише виражають свої особистісні і соціальні якості через власність, а й роблять також висновки про ідентичність інших людей на основі їхньої власності.

Р. Пайпс (2008) обстоює тезу, що потяг до привласнення притаманний усім і означає набагато більше, ніж просто бажання володіти фізично відчутними об'єктами, оскільки міцно пов'язаний з особистістю людини й розвиває у неї відчуття власної гідності та віру у власні сили. Почуття власності бере свій початок і базується на інстинктивній, вродженій потребі людини у володінні власністю, а от далі формується і реалізується воно вже залежно від соціально-психологічних чинників і може варіюватися в рівнях, формах і способах прояву на різних етапах онтогенезу людини (Beaglehole, 1931; Джеймс, 1991; Pierce, Kostova, & Dirks, 2002; Пайпс, 2008; Хазратова, & Луценко, 2011). Воно тісно пов'язане з переживанням приватності й інтимності. Саме почуття власності дає змогу відмежуватися від інших, можливість уособлення, усвідомлення належності чогось лише одній людині, що підтверджують дослідження ізраїльських кібуців Б. Бетелхаймом (Bettelheim, 1969). Важливою психологічною ознакою власності є її здатність забезпечити приватність, яка є не тільки поведінковим явищем, а й унікальним психологічним переживанням, без якого неможливе існування особистості (Нартова-Бочавер, 2008; Хазратова, 2009). Близьким до поняття приватного, власного є категорія "інтимного", оскільки інтимне характеризує, на думку В. Татенка (2013), той аспект людського життя, який є глибоко особистісним. Тобто інтимне означає "Моє і тільки Моє", або "Наше і тільки Наше".

Переживання приватності генетично пов'язане з таким прадавнім, базовим утворенням емоційної сфери, як почуття власності. Власницькі потяги мають глибинну, інстинктивну природу; під впливом виховання вони лише видозмінюються, набувають просоціальних форм, але не зникають і не зменшують своєї інтенсивності. Власність щодо свого життєвого часу, права структурувати своє життя на власний розсуд – це також різновид почуття власності, який, по суті, є підґрунтям переживання приватності.

Науковці розглядають почуття власності як соціально-психологічний феномен, що ґрунтується на базовій інстинктивній потребі у власності, задоволення якої тісно пов'язане з формуванням особистості і функціонуванням групової свідомості; як психологічний атрибут особистості, який виділяє її з-поміж інших; як основу для категоризації і диференціації, що можливо тільки в соціальній взаємодії (Бурменко, & Карнышев, 2003; Пайпс, 2008; Хазратова, 2009; Хазратова, & Луценко, 2011; Noguti, & Vokeyar, 2014). Психологічна власність є і основою суспільних відносин, визначаючи особливості всієї системи відносин суспільства, і водночас об'єктом відносин людини, її переживань, цінностей, основою формування її економічної суб'єктивності (В.Москаленко, 2013).

За визначенням Н. Хазратової і М. Луценко (2011), почуття власності є конкретно-суб'єктивною формою існування потреби у власності й базується на переживанні належності людині певних атрибутів власності (речей або об'єктів) – переживанні власності. Останнє ґрунтується на властивості людини поширювати своє Я на все те, що хоча б певною мірою їй належить, на що вона має право, про що може сказати “моє”.

Метою статті є обґрунтування концептуальних засад почуття власності як соціально-психологічного феномену, систематизація та узагальнення наукових поглядів на цей феномен та критеріїв його аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Почуття власності ми розуміємо як суб'єктивне емоційне переживання людини щодо належності їй певних об'єктів власності, що відображає зміст та значення, яке мають для неї реальні або абстрактні, конкретні або узагальнені об'єкти власності, тобто все те, що можна назвати своїм. Як і будь-яке почуття, воно обов'язково має усвідомлюваний складник у вигляді суб'єктивного переживання.

Таке емоційне переживання людини щодо різних об'єктів власності, що виникає у процесі її відносин з навколишнім світом, формується і проявляється в ході розвитку й виховання людини. У ньому відбивається значення об'єктів власності, стосунків з іншими людьми навколо власності, потреби і мотиви психологічного привласнення. Почуття власності як конструкт самосвідомості особи, що реалізується в соціальних практиках і є водночас чинником та результатом (наслідком) міжособової взаємодії, – це багатовимірне утворення, специфіка якого визначається організацією його складових і гетерогенністю його проявів.

Як певний емоційний стан людини, почуття власності відображає суб'єктивне, оцінне ставлення особи до реальних або бажаних об'єктів власності. Воно відбиває не об'єктивну, а суб'єктивну, зазвичай неусвідомлювану оцінку об'єкта власності. Виникнення і розвиток почуття власності зумовлює формування стійких емоційних відносин, або “емоційних констант”, і ґрунтується на досвіді взаємодії з об'єктом власності. У зв'язку з тим, що цей досвід може бути суперечливим, мати як позитивні, так і негативні епізоди, почуття щодо багатьох об'єктів власності можна охарактеризувати як амбівалентні.

Почуття власності може мати різні рівні конкретності – від безпосередніх почуттів до реального об'єкта власності до почуттів, що належать до соціальних цінностей та ідеалів щодо володіння і привласнення. Ці різні рівні пов'язані з різними за формою узагальненнями об'єкта почуттів. Істотну роль у формуванні й розвитку найбільш узагальнених почуттів відіграють соціальні інститути, соціальна символіка, що підтримує їхню стійкість, деякі традиції і соціальні практики. Як емоційний стан, почуття власності розвивається і, хоча й має свої біологічно детерміновані підстави, є продуктом життя людини в суспільстві, її спілкування і виховання.

Як одне з вищих почуттів, переживання власності притаманне лише людині. З його допомогою виявляється стійке ставлення людини до об'єктів власності, самої себе, інших людей і суспільних подій. Воно вибудовується на основі і в результаті взаємодії людей, їхньої боротьби за досягнення суспільно важливої мети. Почуття власності як соціально-психологічний феномен сформувалося в суспільно-історичному житті людей, у процесі їхнього спілкування, і його функціонування неможливе поза соціальним контекстом, а отже, воно стало важливим засобом оцінювання вчинків і поведінки людей, регулювання взаємин особистості.

Платформою, чи то ареною, де проявляється почуття власності, є психологічний простір особистості. Як суб'єктивно значущий фрагмент буття, він визначає актуальну діяльність і стратегію життя людини. Психологічний простір охоплює комплекс фізичних, соціальних і суто психологічних явищ, з якими людина себе ототожнює (територія, особисті речі, тіло, соціальні прив'язаності, настановлення). Ці явища можуть набувати значущості відповідно до психологічної ситуації і мають для суб'єкта особистісний смисл, який оберігається всіма фізичними і психологічними засобами.

Ключове місце у феноменології психологічного простору, за С. Нартовою-Бочавер, посідає цілісність його меж, тобто фізичних і психологічних маркерів, що відокремлюють зону особистого контролю і приватності однієї людини від такої ж зони іншої людини. На основі теоретичного аналізу і консультативної практики С. Нартова-Бочавер (2008, с. 138) виокремила шість вимірів психологічного простору особистості, які відображають фізичний, соціальний і духовний аспекти людського буття: власне тіло; територія; особисті речі (артефакти); часовий режим; соціальні зв'язки; смаки (цінності). На нашу думку, в час інтенсивного розвитку інформаційних технологій доречним було б додати до цього переліку віртуальний простір особистості та психологічну власність в організації. Психологічний простір особистості, а відповідно, і почуття власності розвивається в онтогенезі завдяки появі нових вимірів, перенесення своїх меж у рамках тих вимірів, що вже існують, і наповнення їх різним змістом відповідно до досвіду і завдань дорослішання.

Важливо зазначити, що людина відчуває психологічний простір як свій, присвоєний або створений нею самою, а отже, як те, що має індивідуальну цінність. Вона має змогу контролювати і захищати все, що лежить усередині психологічного простору особистості. Однак психологічний простір особистості, як і почуття власності, не рефлектується без виникнення складних чи навіть загрозливих ситуацій; вони прозорі, а отже, важко піддаються позитивному опису (Нартова-Бочавер, 2008).

Почуття власності переживається особою як цілісне або порушене, що виражається у почутті впевненості або занепокоєності. Воно усвідомлюється й актуалізується в загрозливих або яскраво виражених ситуаціях і, навпаки, стає непомітним, неусвідомлюваним у ситуації спокою. У стабільні періоди почуття власності прагне до рівноваги, використовуючи вже напрацьовані форми самовираження. Під час критичних подій, у скрутних життєвих ситуаціях почуття власності може дестабілізуватися, а особа регресує до свого минулого, наприклад до імпульсивного оволодіння предметами власності.

Психологічне володіння передбачає необхідність інвестування як матеріальних ресурсів, так і своїх сил, часу, переживань. Проявляючи таке піклування про об'єкти своєї власності, як-от про будинок, власний бізнес, домашню тварину чи соціальні стосунки, і певним чином сприяючи їхньому розвитку, особа приймає на себе відповідальність за їхній стан і подальше існування. Так, через формування відповідальності і визначення особистістю пріоритетів своєї діяльності, завдяки кращій самоорганізації й раціональному розподілу своїх сил і часу відбувається становлення ціннісно-орієнтаційної системи особистості. В її основі лежить уже не тільки задоволення власних потреб і бажань, а й альтруїстична орієнтація на допомогу іншим, турботу про них. Водночас почуття відповідальності підвищує переживання власної значущості й потрібності іншим людям. А це, зі свого боку, підвищує самооцінку особи, її віру в себе і власні сили та спонукає до подальшого розвитку, нових досягнень. Сам процес проживання життя стає при цьому більш усвідомленим і цілеспрямованим, формується відповідальна громадянська поведінка, що є позитивним наслідком переживання почуття власності.

Разом з тим глибоке переживання почуття власності може мати й негативні наслідки, особливо якщо інші не визнають право на власність або порушують її межі. У такій ситуації особа може переживати почуття особистої втрати, міжособистісний конфлікт, небажання приймати поради, опір змінам тощо.

До мотивів психологічного привласнення дослідники відносять ефективність, самоідентифікацію і потребу мати місце (Pierce, Kostova, & Dirks, 2002). Мотивація ефективності має на меті актуалізувати почуття ефективності і компетентності особи. Це стає можливим завдяки функції контролю, яку здійснює особа щодо об'єктів своєї психологічної власності. Тобто прагнення контролювати своє оточення приводить до підвищення ефективності особи, забезпечує її здатність досягати бажаного результату. Переживання власності допомагає особі вибудовувати самоідентичність через об'єкти, які вона сприймає як свої, а також образ інших через їхні об'єкти

власності. І, нарешті, третій мотив пов'язаний із потребою людини мати дім, свою територію чи простір.

Б. Беттелхайм, М. Спіро і Л. Фербі дійшли висновку, що почуття власності особи нерозривно пов'язане з її особистими почуттями. Коли люди разом користуються спільними речами і не мають особистих предметів власності, у них формується почуття сукупної єдності, неподільності, але при цьому втрачається той емоційний зв'язок, що зумовлює виникнення інтимності почуттів, переживання їхньої особливості й своєрідності, неповторності, спрямованості лише на щось одне (Bettelheim, 1969; Furby, 1980; Spiro, 1958).

Природа власності полягає у володінні, управлінні та необхідності контролювати щось. Отже, почуття власності виникає на основі: контролю (те, над чим ми здійснюємо контроль, стає частиною нашої самосвідомості), інтимного знання (чим більше ми знаємо про щось, тим більш імовірно ми відчуваємо, що це належить нам), самоінвестування (вкладаючи енергію і час у щось, ми сильніше відчуваємо власність) (Pierce et al., 2002; Jussila, Tarkiainen, Sarstedt & Hair, 2015). Належність людині чогось (наприклад, певної речі) переживається нею як суб'єктивно значущий зв'язок з цією річчю, можливість контролювати її та здійснювати на неї вплив. Ця річ несе на собі відбиток нашого Я, і її втрата або пошкодження рівнозначні завданню шкоди нашому Я. Особа, сприймаючи предмети своєї власності як продовження свого Я, прагне до постійного їх поліпшення і накопичення.

Як зазначає Н. Хазратова (2009), почуття власності є доволі складним утворенням, яке поєднує такі компоненти: переживання власне належності собі тієї чи іншої речі, її зв'язку з емпіричним Я людини, що дає відчуття її емоційної та сенсової значущості, незамінності; переживання легітимності володіння об'єктом – власне, своїх прав на нього, визнаних іншими; переживання тривоги, страху, що пов'язано з потенційною можливістю втрати цього об'єкта. На нашу думку, важливим також є переживання з приводу бажання володіти якоюсь річчю.

Почуття власності як соціально-психологічний феномен у структурі особистості виконує низку важливих функцій. Зокрема, почуття власності, виконуючи сигнальну функцію, сповіщає особі про значущість, цінність її об'єктів власності і спонукає її спрямовувати на них свою діяльність. Завдяки координувальній функції те, що важливо для особи, актуалізує її почуття власності і, як результат, сприймається ясніше і зрозуміліше. Суть мотиваційної функції полягає в тому, що почуття власності може спонукати особу до дії або, навпаки, перешкоджати цьому. Завдяки оцінювальній функції позитивне або негативне почуття власності відображає, як людина ставиться до об'єктів власності чи інших суб'єктів власності. Переживання почуття власності, виконуючи свою експресивну функцію, забезпечує невербальну комунікацію і глибше усвідомлення реальності, ніж це може дозволити логічне мислення.

За своєю структурою почуття власності складається з двох або більше фундаментальних емоцій і логічного алгоритму, який пов'язує їх у єдине ціле. Наприклад, почуття заздрості складається з емоцій гніву, образи і презирства, а об'єднавчим алгоритмом є порівняння з людиною, яка досягла успіху в значущих для заздрісника цінностях, матеріальних або духовних, бажання бути на її місці.

Почуття власності можна охарактеризувати з позиції його валентності або тону – тобто воно може бути приємним, неприємним або амбівалентним. Насправді почуття власності може проживатися і проявлятися по-різному, залежно від того, в якому емоційному стані людина перебуває в цей момент. Так, почуття власності може в різний час супроводжуватися емоціями радості, інтересу, заздрості, образи, сорому та гніву. Безумовно, кожен з нас по-своєму проживає почуття власності, оскільки в кожній людині є свій власний набір індивідуальних рис та особистісних якостей, свій унікальний досвід, які впливають на формування і прояв цього почуття.

Почуття власності може також відрізнятися за інтенсивністю або силою прояву. Що сильніше почуття, то виразніші його фізіологічні прояви й інтенсивніший вплив на поведінку людини. Залежно від впливу на активність особи почуття власності може проявлятися як стеничне, що спонукає особу до активної діяльності, мобілізує її сили, або астеничне, що розслабляє чи паралізує сили. Окрім вищезгаданих характеристик, почуття відрізняються за змістом, відображаючи різні аспекти, особливості значення об'єктів, які їх викликають.

Почуття власності може мати різну модальність, інтенсивність, тривалість, глибину, рівень усвідомленості, складність, предметний зміст, різні умови виникнення, виконувати функції залежно від ситуації, різний вплив на організм, форми та умови свого розвитку. Отже, воно може варіюватися феноменологічно, насичуватися різними середовищними (соціально-психологічними) чинниками і відігравати різну роль у становленні ідентичності особи – як стимулювальну, так і гальмівну.

Багатомірність природи почуття власності виявляється в його багатокомпонентній структурі, різноманітності типів прояву почуття власності та його актуальних форм. Рівень сформованості почуття власності впливає на рівень соціальної активності особистості і вибір нею відповідних стратегій життєтворення.

Важливими умовами реалізації почуття власності, що представлені в соціальних практиках, є зміст соціальних (як економічних, так і неекономічних) практик, соціальна цінність власності, соціально-культурні традиції співпраці та конкуренції у взаємодії, міжособова взаємодія з привласнення тощо.

Є три способи актуалізації формування і реалізації почуття власності. По-перше, це здійснення контролю над об'єктом власності. Що більше людина може контролювати об'єкт чи потенційний об'єкт власності й здійснювати вплив на нього, то глибше буде її психологічне переживання цього об'єкта як частини її самості (Furby, 1980). Другий спосіб – це інтимне пізнання об'єкта власності. Тобто коли в людини з'являються певні особисті, персональні, унікальні знання про цей об'єкт власності, що базуються на реальному досвіді її взаємодії з об'єктом, стрімко розвивається її почуття власності щодо цього об'єкта (Beaglehole, 1931; Джеймс, 1991). І третій спосіб психологічного привласнення пов'язаний із самоінвестуванням людиною своїх сил, знань, зусиль в об'єкт власності. Тобто глибше почуття власності людина відчуває до об'єктів, які вона сама створила або за якими доглядає, що породжує в людини відчуття того, що цей об'єкт є частиною її самої (Рекс, & Шу, 2018, р. 9).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Почуття власності як конструкт самосвідомості особи, що реалізується в соціальних практиках і є чинником і водночас наслідком міжособової взаємодії, – це багатовимірне утворення, специфіка якого визначається організацією його складників і гетерогенністю його проявів. Багатомірність природи почуття власності виявляється в його багатокомпонентній структурі, різних типах його прояву та актуальних формах. Почуття власності може мати різну модальність, інтенсивність, тривалість, глибину, рівень усвідомленості, складність, предметний зміст, різні умови виникнення, виконувати функції залежно від ситуації, різний вплив на особу, форми й умови свого розвитку. Рівень сформованості почуття власності впливає на рівень соціальної активності особистості і вибір нею відповідних стратегій життєтворення.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні низки соціально-психологічних чинників, які зумовлюють актуалізацію або деактуалізацію, нівелювання або послаблення почуття власності залежно від життєвих обставин, що може відповідати стадії життєвого етапу, або ж воно може залишатися стабільним.

Подяка. Дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи “Психологія реалізації особистістю почуття власності в соціальних практиках”. Висловлюємо подяку учасникам Звітної наукової конференції до 25-річчя створення Інституту “Соціальна і політична психологія сьогодні: здобутки, проблеми, нові рубежі”, які зробили внесок в удосконалення змісту цієї статті.

Список використаних джерел

- Бурменко, Т. Д., & Карнышев, А. Д. (2003). *Собственность: психолого-экономический анализ*. Иркутск: Изд-во БГУЭП.
- Джеймс, У. (1991). *Психология*. Москва: Педагогика.
- Москаленко, В. В. (2013). *Соціалізація особистості. Монографія*. Київ: Фенікс.
- Нартова-Бочавер, С. К. (2008). *Человек суверенный: психологическое исследование субъекта в его бытии*. Санкт-Петербург: Питер.
- Пайпс, Р. (2008). *Собственность и свобода*. Москва: Московская школа политических исследований.
- Татенко, В. О. (2013). *Психология интимного життя. Монографія*. Кіровоград: Імекс-ЛТД.
- Хазратова, Н. (2009). Психологічна природа почуття власності. *Соціальна психологія*, 5, 103–110.
- Хазратова, Н. В., & Луценко, М. Ю. (2011). Потреба у власності як соціально-психологічний феномен. *Психологія особистості*, 3, 113–121.
- Beaglehole, E. (1931). *Property: A Study in Social Psychology*. London: Psychology Press.
- Bettelheim, B. (1969). *The Children of the Dream*. New York: McMillan.
- Furby, L. (1980). The origins and early development of possessive behavior. *Political Psychology*, 2, 30–42.
- Jussila, I., Tarkiainen, A., Sarstedt, M., & Hair, J. F. (2015). Individual Psychological Ownership: Concepts, Evidence, and Implications for Research in Marketing. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 23 (2), 121–139.

Noguti, V., & Bokeyar, A. L. (2014). Who am I? The relationship between self-concept uncertainty and materialism. *International Journal of Psychology*, 49 (5), 323–333.

Peck, J., & Shu, S. B. (Eds.). (2018). *Psychological Ownership and Consumer Behavior*. Springer International Publishing.

Pierce, J. L., Kostova, T., & Dirks, K. T. (2002). The state of psychological ownership: Integrating and extending a century of research. *Review of General Psychology*, 7 (1), 84–107.

Spiro, M. E. (1958). *Children of the Kibbutz*. Cambridge: University Press.

References

Beaglehole, E. (1931). *Property: A Study in Social Psychology*. London: Psychology Press. (in English)

Bettelheim, B. (1969). *The Children of the Dream*. New York: McMillan. (in English)

Burmenko, T. D., & Karnyshev, A. D. (2003). *Sobstvennost: psikhologo-ekonomicheskii analiz* [Ownership: Psycho-Economic Analysis]. Irkutsk: Izd-vo BGUEP. (in Russian)

Furby, L. (1980). The origins and early development of possessive behavior. *Political Psychology*, 2, 30–42. (in English)

James, W. (1991). *Psikhologiya* [Psychology]. Moscow: Pedagogika. (in Russian)

., & Hair, J. F. (2015). Individual Psychological Ownership: Concepts, Evidence, and Implications for Research in Marketing. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 23 (2), 121–139. (in English)

Khazratova, N. (2009). Psykholohichna pryroda pochuttia vlasnosti [Psychological Nature of Sense of Ownership]. *Sotsialna Psykholohiya* [Social Psychology], 5, 103–110. (in Ukrainian)

Khazratova, N., & Lutsenko, M. (2011). Potreba u vlasnosti yak sotsialno-psykholohichnyi fenomen [Need for a Property as a Social and Psychological Phenomenon]. *Psykhohihiia osobystosti* [Psychology of Personality], 3, 113–121. (in Ukrainian)

Moskalenko, V. V. (2013). *Sotsializatsiia osobystosti* [Socialization of Personality]. Kyiv: Feniks. (in Ukrainian)

Nartova-Bochaver, S. K. (2008). *Chelovek suverenny: psikhologicheskoye issledovaniye subyekta v yego bytii* [Man is Sovereign: the Psychological Study of the Subject in His Being]. St. Petersburg: Piter. (in Russian)

Noguti, V., & Bokeyar, A. L. (2014). Who am I? The relationship between self-concept uncertainty and materialism. *International Journal of Psychology*, 49 (5), 323–333. (in English)

Peck, J., & Shu, S. B. (Eds.). (2018). *Psychological Ownership and Consumer Behavior*. Springer International Publishing. (in English)

Pierce, J. L., Kostova, T., & Dirks, K. T. (2002). The state of psychological ownership: Integrating and extending a century of research. *Review of General Psychology*, 7 (1), 84–107. (in English)

Pipes, R. (2008). *Sobstvennost i svoboda* [Ownership and Freedom]. Moscow: Moscow School of Political Studies. (in Russian)

Spiro, M. E. (1958). *Children of the Kibbutz*. Cambridge: University Press. (in English)

Tatenko, V. O. (2013). *Psykhohihiia intymnoho zhyttia* [Psychology of Intimate Life]. Kirovohrad: Imex-LTD. (in Ukrainian)